

Втеча Енея з Трої

Після того, як Троя впала під натиском греків, троянський герой Еней, взявши на плечі старого батька Анхіза та тримаючи за руку маленького сина Асканія, втік із палаючого міста. Його місія була визначена богами - заснувати нову державу на заході. Після довгих мандрів Середземним морем (схожих на мандри Одиссея) він прибув до берегів Італії в регіон Лацій.

Союз із Латином та заснування Лавініуму

Еней зустрів місцевий цар Латин. Попри спротив інших італійських племен (зокрема рутулів під проводом Турна), Еней переміг і одружився з донькою Латина - Лавінією. На її честь він заснував місто Лавініум, яке стало першим релігійним центром майбутнього римського народу. Це було символічне об'єднання троянських прибульців і місцевих латинян.

Асканій (Юл) та Альба-Лонга

Через 30 років після смерті Енея, його син Асканій (якого троянці також називали Юлом) вирішив залишити Лавініум. Населення зростало, і місця стало замало. Він заснував нове місто біля підніжжя Альбанських гір, яке називали Альба-Лонга (Довга Біла Альба). Місто простягалося вздовж гірського хребта і протягом трьох століть було столицею Латинського союзу.

Чому це було важливо для римлян?

Рід Юліїв: Римляни вірили, що ім'я «Юл» стало основою для назви знатного роду Юліїв. Саме до цього роду належав Гай Юлій Цезар. Таким чином, Цезар і пізніше імператор Август обґрунтовували своє право на владу тим, що вони є прямими нащадками Асканія, Енея і, відповідно, самої богині Венери.

Заповнення хронологічного розриву

Троянська війна відбулася приблизно у XII ст. до н. е., а Рим був заснований у VIII ст. до н. е. Постать Асканія та династія альбанських царів допомогли легенді «закрити» ці 400 років порожнечі між героями Трої та Ромулом.

Саме з династії царів Альба-Лонги, започаткованої Асканієм, і походили Нумітор та Амулій, чий конфлікт призвів до народження Ромула та Рема.

Конфлікт братів: Нумітор та Амулій

Через кілька століть після Асканія в Альба-Лонзі правили двоє братів. Старший, Нумітор, мав успадкувати престол, але молодший, Амулій, здійснив державний переворот.

Щоб убезпечити свою владу, Амулій:

1. Убив сина Нумітора.
2. Доньку Нумітора, Рею Сільвію, змусив стати весталкою.

Весталки - жриці богині Вести. Амулій розраховував, що у Нумітора ніколи не з'явиться законних онуків, які могли б претендувати на трон.

Поява Марса

Згідно з легендою, одного разу, коли Рея Сільвія пішла до священного гаю за водою для ритуалів, її побачив бог війни Марс. Зачарований її красою, він оволодів нею. Невдовзі Рея Сільвія народила двох близнят - Ромула та Рема, майбутніх засновників риму. Для Амулія це був жахливий сценарій: у нього з'явилися конкуренти з божественною кров'ю.

Покарання та порятунок

Амулій наказав негайно стратити Рею Сільвію. За переказами, її або кинули у в'язницю, або втопили в річці Аніо, де вона нібито стала дружиною річкового бога. Щодо немовлят, то цар не наважився вбити їх власноруч, боячись гніву

богів. Він наказав рабам покласти їх у кошик і кинути в Тибр. Саме тут стається диво:

Того року Тибр розлився, і сильна течія не винесла кошик на середину річки, а обережно прибила його до берега біля підніжжя Палатинського пагорба. Кошик зачепився за гілки дикої смокви (яку пізніше називали *Ruminalis*).

Тут їх і знайшла знаменита вовчиця, чий образ став символом Риму на тисячоліття.

Чому в легенді Марс?

Вибір Марса як батька засновників був ідеальним для ідеології Риму:

Це виправдовувало їхню жорстокість у війнах;

Це робило римлян «синами війни», чия доля - підкорювати інші народи.

Цікаво, що навіть у самих римських істориків, як-от у Тіта Лівія, були сумніви. Лівій делікатно натякав, що Рея Сільвія могла просто назвати Марса батьком, щоб виправдати свій гріх, або що «вовчицею» насправді називали дружину пастуха Акку Ларентію. Це, мабуть, найбільш візуально впізнавана частина легенди, яку ми знаємо завдяки знаменитій статуї Капітолійської вовчиці.

1. Поява вовчиці

Коли води Тибру спали, кошик із немовлятами залишився на суходолі під фіговим деревом (смоквою). Близнюки почали плакати від голоду. На цей крик з лісу вийшла вовчиця, яка щойно втратила власних вовчент. Замість того, щоб розтерзати дітей, вона підійшла до них і почала вилизувати, а потім нагодувала. За легендою, за немовлятами також наглядав дятел (ще один птах, присвячений Марсу), який приносив їм у дзьобі їжу та відганяв комах.

2. Фаустул та Акка Ларентія

Через деякий час за цією неймовірною картиною спостерігав царський пастух, якого звали Фаустул. Він пас худобу на схилах Палатинського пагорба.

Побачивши, що вовчиця не чіпає дітей, а навпаки - піклується про них, він дочекався, поки звір піде, забрав хлопчиків і приніс до себе додому.

Його дружина, Акка Ларентія, прийняла близнюків як власних синів. Вони дали їм імена - Ромул та Рем. Хлопці росли серед пастухів, стаючи сильними, сміливими та вправними у полюванні.

3. Раціональна версія

Навіть у стародавніх римлян були люди, які намагалися знайти цій історії логічне пояснення. Наприклад, історик Тіт Лівій наводить іншу версію:

За цією версією, Акка Ларентія, дружина пастуха, мала прізвисько «Вовчиця», і так виникла легенда про вигодовування дітей справжнім звіром.

4. Чому цей образ став сакральним?

Для римлян вовчиця була не просто «годувальницею», вона символізувала:

Дику силу та витривалість: римляни вважали себе нащадками звіра, здатними виживати в найважчих умовах;

Турботу богів: те, що хижак не з'їв немовлят, було доказом того, що доля Риму охороняється вищими силами.

Після того, як брати вирости й дізналися таємницю свого походження від Фаустула, настав час повертатися до Альба-Лонги за справедливістю. Цей етап легенди перетворює Ромула та Рема з простих пастухів на героїв і засновників, але водночас вносить у їхні стосунки першу фатальну тріщину.

Помста Амулію

Брати росли сильними та вольовими, часто вступаючи в сутички з розбійниками та пастухами сусіднього царя Нумітора. Під час однієї з таких бійок Рем потрапив у полон і був доставлений до свого діда Нумітора (який на той час не знав, хто перед ним). Коли Нумітор побачив юнака, його вразила горда постава Рема, зовсім не притаманна пастухам. Почалися розпитування. У цей час Фаустул, відчуючи небезпеку, розповів Ромулу таємницю їхнього походження, що вони - онуки Нумітора та діти Марса.

Ромул не гаяв часу: він зібрав загін вірних друзів-пастухів, потім таємно пробралися в Альба-Лонгу і там вони вбили тирана Амулія, звільнили Рема та повернули законну владу своєму дідові Нумітору.

Бажання заснувати власне місто

Після перемоги брати не захотіли залишатися в Альба-Лонзі під владою діда. Вони вирішили заснувати власне місто на тих самих берегах Тибру, де їх колись врятувала вовчиця. Разом із ними пішли їхні друзі та частина жителів Альба-Лонги.

Велика суперечка: Палатин проти Авентину

Коли прийшов час обирати точне місце для центру міста, брати не змогли домовитися: Ромул хотів Палатинський пагорб (де була печера вовчиці), а Рем Авентинський пагорб.

Оскільки вони були близнюками і ніхто не мав права першості за віком, вони вирішили звернутися до богів за допомогою ауспіцій - ворожіння за польотом священних птахів (шулік).

Брати розійшлися на свої пагорби та почали чекати. Першим знак побачив Рем: над його головою пролетіло 6 шулік. Він негайно оголосив себе переможцем, але за мить Ромул побачив 12 шулік.

Виник патовий конфлікт: Рем стверджував, що він виграв, бо побачив птахів першим, а Ромул наполягав, що виграв він, бо птахів було більше. Суперечка між прихильниками братів загострювалася, і атмосфера стала вкрай напруженою. Це протистояння підвело їх до останнього, трагічного акту легенди - заснування стін та братовбивства.

Фінал легенди це похмура та символічна історія, яка пояснює не лише назву міста, а й суворий характер римського закону.

Священна межа (Pomoerium)

Ромул, вважаючи себе переможцем після ворожіння, почав діяти. За давнім етруським звичаєм, він запряг білу корову та білого бика в плуг із мідним лемешем і провів глибоку борозну навколо Палатинського пагорба. Ця лінія називалася ротоегіум - вона позначала сакральну межу міста. Усе, що всередині, вважалося священним, а стіни, які мали постати на цьому місці - недоторканими.

Фатальний стрибок

Рем, який все ще був розлючений через програш, почав відкрито глузувати з роботи брата. Коли Ромул звів невисокий вал (майбутню стіну), Рем із насмішкою вигукнув: «Чи мають ці стіни захистити твій народ?» - і легко перестрибнув через них. Це був не просто жарт, а святотатство. Перестрибнути через межу міста, що щойно створювалася, вважалося найгіршим злочином і поганим знаком для майбутнього держави.

Братовбивство

Існує дві версії того, що сталося далі:

Перша версія: Оскаженілий Ромул власноруч ударив брата мечем, вигукнувши знамениту фразу: «Так буде з кожним, хто насмілиться перестрибнути через мої стіни!»

(Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea!)

Друга версія: Рема вбив хтось із прихильників Ромула (іноді називають ім'я Целера) під час масової бійки, що спалахнула між двома таборами.

Ромул - перший цар

Ромул поховав брата на пагорбі Авентин і став одноосібним правителем. Він назвав місто на свою честь - Рома (Рим). Традиційною датою цієї події вважається 21 квітня 753 року до н. е. Щоб заселити нове місто, Ромул оголосив його притулком для всіх охочих: сюди тікали вигнанці, раби та злочинці з усього Лацію. Так почалася історія великої імперії - з крові, пролитої за священні стіни.

Цікаво, що для самих римлян ця трагедія була важливою наукою: державний закон та безпека кордонів стоять вище за родинні зв'язки.

Проблема «міста чоловіків»

Після заснування Рим швидко зростав, оскільки Ромул оголосив його притулком для всіх: втікачів, колишніх рабів та шукачів пригод. Проте виникла критична демографічна проблема - брак жінок. Без сімей та дітей у нового міста не було майбутнього. Ромул розіслав послів до сусідніх племен (зокрема до латинян та сабінян) із пропозицією укласти союзи та дозволити шлюби. Але сусіди відповідали зневажливо: «Відкрийте притулок ще й для жінок-злочинниць, тоді у вас будуть рівні пари».

Хитрість Ромула: Свято Консуалій

Зрозумівши, що добром справі не зарадиш, Ромул вдав, що не образився, і оголосив про проведення пишних ігор та святкувань на честь бога Конса (Консуалій). Він запросив усіх сусідів. Найбільше людей прийшло з народу сабінян (Sabini). Вони прийшли цілими родинами, з дружинами та дітьми, сподіваючись побачити нове місто та розважитися.

Сигнал до дії

У розпал ігор, коли всі уважно стежили за змаганнями, Ромул подав умовлений знак - встав і підняв край свого пурпурового плаща. За цим сигналом римська молодь із оголеними мечами кинулася в натовп. Вони не чіпали чоловіків, а хапали молодих дівчат і несли їх до своїх домівок. Сабіняни, які прийшли без зброї, були змушені тікати, проклинаючи римлян за порушення законів гостинності.

Війна та втручання жінок

Обурені сабіняни зібрали військо під проводом свого царя Тіта Тація. Війна була важкою. Сабінянам навіть вдалося захопити фортецю на Капітолії (завдяки зраді дівчини Тарпеї). Вирішальна битва відбулася в долині між Палатином і Капітолієм, щ обула названа Коміцією, тобто місце, де збираються. Коли обидві сторони зішлись в кривавій сутичці, сталося неочікуване. Викрадені сабінянки, які за цей час уже стали дружинами римлян і багато хто вже мав дітей, вибігли прямо на поле бою. З розпущеним волоссям і в розірваному одязі вони кидалися між воїнами, благаючи припинити вбивства. Вони кричали батькам і братам: «Не робіть нас сиротами!», а чоловікам: «Не робіть нас вдовами!».

Вічний союз

Воїни були настільки вражені цим вчинком, що опустили зброю. Лідери обох сторін вийшли на переговори та уклали мир. Більше того, вони вирішили об'єднатися в одну державу.

Результати союзу:

Римляни та сабіняни стали одним народом - квіритами. Тіт Тацій став співправителем Ромула (вони царювали разом до смерті Тіта) і на честь сабінянок Ромул розділив народ на 30 курій. Ця легенда стала фундаментом для багатьох римських весільних традицій. Наприклад, звичай переносити наречену через поріг на руках вважався відлунням того самого викрадення, коли дівчат несли до нових домівок силоміць.

Після об'єднання з сабінянами Ромул почав будувати не просто місто, а державу з чіткою структурою. Його реформи були настільки вдалим, що багато з цих інститутів проіснували понад тисячу років, аж до падіння імперії.

Ось головні стовпи, на яких Ромул звів Рим.

1. Поділ народу: Триби та Курії

Щоб керувати натовпом вигнанців і переселенців, Ромул розділив громадян за чіткою ієрархією:

3 Триби: увесь народ був поділений на три великі групи: *Рамни* (латиняни Ромула), *Тіції* (сабіняни Тіта Тація) та *Луцери* (етруски або інші поселенці).

30 Курій: кожна триба ділилася на 10 курій (за легендою, названих іменами викрадених сабінянок). Курія була основною одиницею: чоловіки однієї курії разом ходили на війну та разом збиралися для голосування.

2. Сенат

Ромул розумів, що одноосібна влада потребує підтримки та поради досвідчених людей. Він відібрав 100 найкращих мужів (старійшин) і сформував із них державну раду - Сенат (від лат. *senex* - старий). Цих сенаторів називали патриціями (від лат. *patres* - батьки), оскільки вони мали піклуватися про народ, як батьки про дітей. Їхні нащадки стали привілейованим станом у Римі, володіючи землею та правом обіймати державні посади.

3. Патронат: Соціальний «клей»

Для підтримки порядку серед бідніших верств населення Ромул запровадив систему патронату. Кожен плебей (клієнт) мав обрати собі покровителя серед патриціїв (патрона). Патрон захищав свого клієнта в суді та допомагав грошима, а клієнт натомість підтримував патрона на виборах і супроводжував його в походах. Це створило дуже стабільну соціальну структуру.

4. Символи влади: Ліктори та Фасції

Ромул першим запровадив зовнішні атрибути величі правителя, щоб викликати повагу в народі. Він усюди з'являвся в супроводі 12 лікторів - почесної варти. Ліктори несли на плечах фасції - зв'язки різок із встромленою сокирою. Це символізувало право царя карати громадян .

5. Військова організація

Ромул створив перший легіон. У ті часи легіон (від *legere* - вибирати) - це було все військо міста, що складалося з 3000 піхотинців (по 1000 від кожної триби) та 300 вершників (*целерів*), які були особистою гвардією царя.

6. Релігійний фундамент

Хоча релігійні реформи зазвичай приписують другому царю, Нумі Помпілію, саме Ромул заснував перші храми та встановив традицію ауспіцій (ворожіння за птахами). Жодна державна справа не починалася без запитання до богів, чи схвалюють вони це рішення. Цікавий факт: Ромул також створив перший римський календар, у якому було лише 10 місяців, а рік починався в березні (місяць Марса, його батька). Саме тому наші сучасні назви місяців, як-от вересень (September — від *septem*, сім) або грудень (December — від *decem*, десять), не збігаються зі своїми порядковими номерами зараз.

Фінал

Зникнення Ромула - це ідеальне завершення його біографії, де політичний детектив тісно переплітається з релігійною містикою. Сталося це на 37-му році його правління, у липневі нони (5 або 7 липня 716 року до н. е.).

Ось дві основні версії того, що відбулося на Марсовому полі:

Версія 1: Божественне вознесіння (Офіційна)

Згідно з легендою, Ромул проводив огляд війська біля Козячого болота. Раптом небо потемніло, почалася неймовірна гроза з бурею та вихором. Хмара опустилася на те місце, де стояв цар, закривши його від очей народу. Коли ж буря вщухла і небо прояснилося, трон царя був порожнім. Сенатори, що стояли поруч із ним, оголосили: «Ромул був узятий на небо своїм батьком Марсом». Народ, який обожнював свого засновника, сприйняв це з благоговінням. Римляни проголосили його богом під ім'ям Квірін (Quirinus).

Версія 2: Кривавий замах (Політична)

Ця версія була популярною серед античних істориків, які скептично ставилися до див. Під кінець життя Ромул став доволі деспотичним: він перестав радитися з Сенатом і приймав усі рішення одноосібно. Це викликало люту у патриціїв.

Сценарій замаху

Користуючись темрявою та хаосом під час бурі, сенатори накинулися на Ромула і вбили його прямо на місці. Щоб тіло не знайшли, кожен із сенаторів нібито відрізав шматок плоті та сховав його під свою тогу, після чого вони винесли останки з поля. Саме тому, коли сонце знову вийшло, на місці не залишилося ні крові, ні слідів боротьби.

Явище Прокула Юлія

Щоб заспокоїти народ, який почав підозрювати сенаторів у вбивстві, сталася ще одна подія. Поважний римлянин на ім'я Прокул Юлій присягнувся, що бачив Ромула на шляху до Рима. За його словами, Ромул з'явився йому у сяючих обладунках, виглядаючи величніше, ніж будь-коли, і сказав:

«Йди і сповісти римлянам, що боги бажають, щоб мій Рим став столицею світу. Нехай вони плекають військову справу, і нехай знають, що жодна людська сила не зможе протистояти римській зброї».

Ця заява остаточно легітимізувала статус Ромула як бога-покровителя міста.

Чому Квірін?

Ім'я Квірін, яке отримав Ромул після «смерті», походить від сабінського слова *curis* (спис) або від слова *curia*. Це символізувало об'єднання латинян і сабінян у єдиний народ. Квірін став частиною так званої «Архаїчної тріади» найголовніших богів Риму: Юпітер (верховна влада), Марс (війна) і Квірін (мирне життя громади та її захист).

Так закінчилася епоха першого царя. Після його зникнення Рим цілий рік жив без правителя (*interregnum*), поки сенатори нарешті не погодилися обрати другого царя - мудрого та побожного сабінянина Нуму Помпілія.

